

AHKÂMÜ'L-KÜLLİYYE 'ALÂ TAHVİL-İ SİNİ'L- 'ÂLEM'DE İLM-İ AHKÂM-I NÜCÛM TERİMLERİ*

Emre KUNDAKÇI** - Uğur GÜRSU***

Öz

Suna ve İnan Kıraç Vakfı Elyazması Koleksiyonu'nda ŞR_433 numarayla kayıtlı Ahkâmü'l-Küllîyye 'alâ Tahvîl-i Sini'l- 'Âlem'de, her birinin kendine has bir tabiatı bulunan gök cisimlerinin kırânât temelli çeşitli birleşme, karşılaşma ve konumlanmaları sebebiyle ortaya çıkması muhtemel evrensel boyuttaki olay ve durumlar anlatılmaktadır. Bu çalışmada Ahkâmü'l-Küllîyye 'alâ Tahvîl-i Sini'l- 'Âlem adlı eserde yer alan ilm-i ahkâm-ı nücûm terimleri, terimlerin anlamları ve metin içindeki kullanımları gösterilmiştir. Alfabetik sıraya göre düzenlenen sözlük maddeleri anlamlandırıldıktan sonra terimler metin içinden örneklendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Sini'l- 'âlem, İlm-i Ahkâm-ı Nücûm, Astroloji, Terim, Metin Sözlüğü.

Astrological Terms Of Ahkâmü'l-Küllîyye 'Alâ Tahvîl-i Sini'l- 'Âlem Abstract

In Ahkâmü'l-Küllîyye 'alâ Tahvîl-i Sini'l- 'Âlem, registered with the code ŞR_433 in the Suna and İnan Kıraç Foundation Manuscript Collection, events and situations in the universal dimension that are likely to occur due to various mergers, encounters and positions of celestial bodies, each of which has a unique nature, are explained. In this study, "ilm-i ahkâm-ı nücûm" terms in Ahkâmü'l-Küllîyye 'alâ Tahvîl-i Sini'l- 'Âlem, their meanings and their usage

Geliş Tarihi: 12 Ekim 2021 - Kabul Tarihi: 10 Ocak 2022.

Atf Bilgisi: Emre Kundakçı - Uğur Gürsu, "Ahkâmü'l-Küllîyye 'alâ Tahvîl-i Sini'l- 'Âlem'de İlm-i Ahkâm-ı Nücûm Terimleri", *Türk Dünyası Araştırmaları*, Cilt: 130, Sayı: 257, İstanbul 2022, s. 323-342. doi: 10.55773/tda.1008794.

* Bu makale; İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda Emre Kundakçı tarafından savunulan doktora tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

** Dr, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul-Türkiye, kundakciemre@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-6267-6837.

*** Doç. Dr, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ugurguru2012@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-8188-6402.

in the text are given. After giving the meaning of dictionary items arranged in alphabetical order, the terms were exemplified from within the text.

Keywords: Sini'l-âlem, İlm-i Ahkâm-ı Nücûm, Astrology, Terms, Glossary.

1. Giriş

Bu çalışmada kullanılan Ahkâmü'l-Külliyye 'alâ Tahvîl-i Sini'l-'Âlem, Suna ve İnan Kıraç Vakfı Elyazması Koleksiyonu'nda ŞR_433 numarayla kayıtlı 67 varaklık kitabın 1b-54b varakları arasında yer almaktadır. Genel olarak ilm-i ahkâm-ı nücûm, özel olarak ise sini'l-âlem konulu eserin müellifi yahut müstensihî bilinmemektedir. Prof. Dr. Günay Kut başkanlığındaki bilimsel ekip tarafından hazırlanan İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yazma Eserler Kataloğu'nda sadece eserin fiziksel özelliklerine dair bilgiler yer alır.¹ Eserin istinsah tarihiyle ilgili bir bilgi katalogda yahut metin içerisinde bulunmaz fakat metin içerisinde yer alan hesaplamalarda H. 1138 / M. 1725-1726 tarihi kullanılmaktadır. Ahkâmü'l-Külliyye 'alâ Tahvîl-i Sini'l-'Âlem'in tespit edilen iki nüshası daha bulunmaktadır.²

Ahkâmü'l-Külliyye 'alâ Tahvîl-i Sini'l-'Âlem, ihtiyârât ve mevâlid dallarıyla ilişkili olan «sini'l-âlem» konulu bir eserdir. Arap kökenli olan sini'l-âlem disiplinine ait eserlerde; gezegenlerin tabiatları, hâl ve hareketlerinden yola çıkarak evrensel konularda (hanedanların akıbetleri; dinlerin, mezheplerin ortaya çıkışı ve yok oluşu; salgın hastalıklar; kıtlık ve bolluk durumları; doğal afetler) yorumlarda bulunulur. Bu esnada bahse konu olan kişinin doğumu veya yapının kuruluşu (mevâlid) esas alınır, yorumlarda uğurlu saatler (ihtiyârât) bildirilir. Ahkâmü'l-Külliyye 'alâ Tahvîl-i Sini'l-'Âlem'de; gök cisimlerinin mizaçlarının yanı sıra kırânât temelinde yani çeşitli şekillerde birleşme, karşılaşma, konumlanmaları sebebiyle evrensel boyutta ortaya çıkması muhtemel olay ve durumlar anlatılmaktadır. Eserde,

“Ülkelerin, padişahların, beylerin, dinlerin, mezhep ve bid'atların yükseliş ve çöküşüne; savaşların oluşumuna, yerine, zamanına, mağlubuna ve galibine; salgın hastalıkların hangilerinin ne zaman ortaya çıkacağına, nasıl zarar vereceğine ve nasıl def edileceğine; deprem, sel ve fırtına gibi doğal afetlerin oluşumuna ve yaratacağı sonuçlara; hava durumuna ve ona bağlı olarak gıda fiyatlarının ucuzluk ve pahalılığına; bolluk yahut kıtlığa yer verilmektedir.”³

İlm-i ahkâm-ı nücûm konulu eserlerde yer alan terimlerin anlamları eserler arasında farklılık gösterir. Bu çalışmada terimlerin Ahkâmü'l-Külliyye 'alâ Tahvîl-i Sini'l-'Âlem'de kullanıldıkları anlamlar verilmiştir. Kavram ve terimler, alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir. Sözlük maddeleri öncelikle metin içerisinde yer alan açıklamalardan daha sonrasında çeşitli sözlükler ve ilm-i

¹ Günay Kut vd., *İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yazma Eserler Kataloğu*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, C. 3, İstanbul 2014, s. 1160.

² Emre Kundakçı, *“Ahkâmü'l-Külliyye 'Alâ Tahvîl-i Sini'l-'Âlem: Dil İncelemesi, Metin, Türkiye Türkçesine Aktarım, Sözlük, Tıpkıbasım”*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2020, s. 27-28.

³ A.e., s. 20-21.

ahkâm-ı nücûm konulu metinlerden yararlanılarak anlamlandırıldıktan sonra kullanımları metin içinden örneklendirilmiştir. Örneklerin sonunda, terimin metinde geçtiği yerler parantez içinde gösterilmektedir. Aynı kelimenin anlam farkı yaratmayan farklı yazılışları ve kelimelerin çokluk hâlleri için ilgili kelimelere gönderme yapmakla yetinilmiştir.

2. Sözlük

A/Â

âbî (F.) Su grubuna mensup olan burçlar (Yengeç, Akrep, Balık), suyla ilişkili gök cisimleri.

- Eger delîl-i cenk olan kevkeb *âbî* burcda ise deryâda cenk ziyâde ola veyâhüd deryâ kenârında ve ba'zî ulu şular geçen yirlerde ola. (16b/27)

ahkâm (Ar.) Astrolojik çıkarımlar.

- Ba'de ol yılda hüşûf ve kûsûfdan ne vâkı' olursa anıj daıj ahkâmı ne burcda kûsûf oldısa ve kaçğı kevkeb müdebbiri ise aña göre beyân olunur. (3a/5)

'Akreb (Ar.) Akrep burcu.

- Mirrîh Zuhal ile 'Akreb burcunda olsa delâlet ider. Bilâd-ı 'Acem nevâhîsinde hürûb ve kıtâl çok ola. Ve ekşer aqâlîmde fesâd ve yağmâ ve gârât daıj ekinlere çekirgeden mazarrat irişe ve ba'zî mülûk ve ümerâda mevt olup niçe begler habs ile helâk olalar. Ve bir ulu kimesneniñ mülki elinden gidüp büyük fitne zâhir ola ve hidmetkârlar efendilerine musallağ olup fitne ve fesâddan nâs arasında kôrku ola. Ve oğrılar el uzadup alçağ kimesnelere galebe ideler. Allâhü â'lem. (31a/8)

'âşir (Ar.) Zayiçelerin onuncu hanesi, yıldız haritalarının onuncu evi.

- Mirrîh bu şuretde eger tâli' ile 'âşir arasında bulunsa fitne ve havâricî Şarkla Şimâl arasında ya'nî 'Acem serhadları tarafında olan vilâyetlerden belüre. (16a/6)

âteşî (F.) Ateş grubuna mensup olan burçlar (Koç, Aslan, Yay), ateşle ilişkili gök cisimleri.

- Ve Kamer burûcât-ı münkalibeniñ yirinde hâlî's-seyr olsa anıj tabî' atı derhâl hevâda zâhir ola. Âteşî ise yaz günlerinde hevâda ziyâde issi ola. (18a/10)

'Ayne's-Sevr (Ar.) Boğa'nın gözü; Boğa takımyıldızının içerisinde yer alan Epsilon Tauri adlı turuncu dev yıldız.

- Veyâhüd şevâbitden Re'su'l-Gül veyâ Kalbü'l-'Akreb veyâ 'Ayne's-Sevr veyâ Menkibü'l-Esed veyâ Menkibü'l-Peres veyâ Kavât'dan her kaçğı kevâkib derece-i tâli'de bulunsa ol vakt ol tâli' naşdır. (14a/23)

Âzer (F.) Rumî takviminin ilk ayı.

- Târîki budur ki Rümî aylarında her kaçğısında isek mâh-ı Âzerden ibtidâ idüp olduğı güne gelince 'aded idüp kaç gün olursa cümlesinden on gün tarh eyleyüp baki kalan â'dadı cümleden ibtidâ idüp her burca otuzar 'aded viresiñ. (50b/9)

B

Bābe Kıpti takviminin ikinci ayı.

- Şühür-ı Kıptiyyeden mäh-ı Tūbeniñ yigirmi ikinci günü şehr-i Tütan ibtidā idüp Tüt otuz Bābe otuz Hatūr otuz Kehyek otuz Tūbe yigirmi iki mecmū'ı yüz kırk iki 'aded ider. (52a/17)

burc (Ar.) Astrolojiye konu olan on iki takım yıldızdan her biri.

- Anıñ dañı te'şiri görinen yirlerde olur görünmeyen yirlerde olmaz. Ve kañğı burcda oldı ise ol burca mensüb olan şehirlerde olur nuñhüseti. (3a/7)

burüc (Ar.) Burçlar. → *burc*, *burücāt*

burücāt (Ar.) Burçlar. → *burc*, *burüc*

C

Cedy (Ar.) Oğlak burcu.

- Cedy burcuna mensüb olan memālikde zelzeleler olup ba'zı şehirlerde ve kal'alarda yirler yarıla nāsda issi marāzlar vāki' olup ulu nāmdār kimesnelerde mevt ola. (35a/21)

Cemāziye'l-evvelī (Ar.) Arap takviminin beşinci ayı.

- Şems Delv burcunuñ on ikinci derecesinde iken Kamer ne burcdadır bilmek isterüz hālen mäh Cemāziyel-evveliniñ yigirmi yedinci günü taż'if eyledik elli dört oldu. (51a/3)

Cenübī (Ar.) Güneysel, yıldız haritasında bulunduğı konumdan güneye (aşağıya) yönelmiş.

- Esediñ on derecesinden 'Akrebiniñ on derecesine varınca rub' Cenübīdür. (15b/13)

Cevzā (Ar.) İkizler burcu.

- Eger ictimā' Cevzāda olsa delālet ider ki yigitlerde ve 'avratlarda hiddet ve harāret ve ziyāde yiller kañkup ağaçlara āfet irişe. (41a/10)

D

Delv (Ar.) Kova burcu.

- Rüm ile Türk arasında fitne ve harb ve er ile 'avratlar arasında yaramazlık ve Delv burcuna mensüb olan aqālimde muhtelif hastelikler ve çekirge zāhir ola. (38a/2)

derece (Ar.) Bir burcun yahut bir evin otuzda biri.

- Meşelā tāli'-i sene Hamel burcunuñ onuncu derecesi olsa Mirrīh dördüncü hānede Seretān burcunuñ beşinci derecesinde bulunmuş olsa ikisiniñ arasında yetmiş beş derece vardır. (16b/6)

E

emtar (Ar.) Yağmurlar. → *mañar*

Esed (Ar.) Aslan burcu.

- 'Uṭārid Şems ile Esed burcunda olsa delālet ider Esede mensüb olan bilādada çekirge zuhūr idüp ekinlere ziyāde zarar ide. (27a/3)

evc (Ar.) Tepe noktası; bir gezegenin hareketleri esnasında ulaştığı en yüksek konum.

- Ve bir mücerreb dahı oldur ki Zuhal her bār ki evce vara ol vaķitde kaķıt ola. (18b/3)

Ġ

Ġarbi (Ar.) Batisal, yıldız haritasında bulunduğu konumdan batıya (sola) yönelmiş.

- 'Aķrebiņ on derecesinden Delviņ on derecesine varınca rub' Ġarbīdür. (15b/13)

H/Ĥ/H

ĥākī (Ar.) Toprak grubuna mensup olan burçlar (Oğlak, Boğa, Başak), toprakla ilişkili gök cisimleri.

- Eger dördüncü ĥānede bir sa'd yıldız olsa ve ĥākī burclarda naĥs yıldızlar olmasa ol yılda ekinler ziyāde olmağıla ve ucuzluğlara delīldir. (18a/17)

ĥālī's-seyr (Ar.) Serbest dolaşım; Ay, bir gök cismine yönelmiş ancak bakışma sınırına ulaşmamış olsa o esnada yaptığı hareket.

- Kāmer işbu kevkebleriņ her kaņğısından munşarif olup ĥālī's-seyr kılsa ol ĥālī's-seyr kıldığı burcuņ tabī'atı tezcek hevāda zāhir ola. (17b/6)

Ĥamel (Ar.) Koç burcu.

- Kāmer Mirrīĥ ile Ĥamel burcunda olsa 'avratlar arasında ĥuřümetler olup ğam ve řasāvetden ve ĥiddet ve ĥarāretten ba'zı ĥāmileler ođlan dūřürmeklerine ve ođlancıklarda çiçek ve kızamık ĥasteligi ve hevāda ĥarāret ziyāde olmađına yaz günleri ise řular az olup yađmuruņ kılletine ve cāsūsalar ve peykler ĥavf ve ĥařyet çekmelerine. (20b/4)

ĥāne (F.) Zayıçelerin belli konularla alakalı olan bölümlerinden her biri.

- Pādiřāhlarıņ aĥvāli tāli'-i sāliņ onuncu ĥānesinden ma'lūm olur. Ve onuncu ĥāneniņ řāĥibi olan kevākibiņ aĥvālinden ma'lūm olur. (3a/10)

ĥāne (F.) Yıldız haritalarının on iki parçasından her biri, ev.

- Meřelā tāli'-i sene Ĥamel burcunuņ onuncu derecesi olsa Mirrīĥ dördüncü ĥānede Seretān burcunuņ beşinci derecesinde bulunmuş olsa ikisiniņ arasında yetmiş beş derece vardır. (16b/6)

Hatūr Kıpti aylarının üçüncüsü.

- řühür-ı Kıptiyyeden māh-ı Tūbeniņ yigirmi ikinci günü řehr-i Tütđan ibtidā idüp Tüt otuz Bābe otuz Hatūr otuz Kehyek otuz Tūbe yigirmi iki mecmū'ı yüz kırık iki 'aded ider. (52a/17)

hevā'ī → *hevāyī*

hevāyī (Ar.) Hava grubuna mensup olan burçlar (Terazi, Kova, İkiźler), havayla iliřkili gök cisimleri.

- Eger delīl-i cenk hevāyī burcda olsa köylerde ve şehirler içinde ve ĥalk cem' olduğı yirlerde ve yollarda ekřerī kovuş ve başkun ve kaçaraķ cenkleri ola. (17a/4)

hey'et (Ar.) Astronomi.

- Ammā ĥalk arasında hey'et ve hendese çok baĥş olunup ba'zı ince

şan 'atlara yeniden heves kılmaklarına ve ehl-i raqam ve qalem endüh ve sitemden hālī olmayup ziyāde zārūretlerine. (22b/4)

hicriyye (Ar.) Hicrī; Tarih başı olarak hicreti kabul eden.

- Biñ yüz otuz sekiz tārīhinde Zuhal qanğı burcdadır bilmek murād eyledik sinīn-i hicriyyeyi otuzar otuzar tarh eyledük bākī yigirmi sekiz 'aded qaldı. (51a/20)

Hūt (Ar.) Balık burcu.

- Eger Seretānda veyā Hūtda olsa balıklarda ve deryāda maḥlūkunda kırān ola. (15a/21)

hübūṭ (Ar.) Gök cisminin en tesirsiz konumu.

- Ve her qanğı yıldız kim on ikincide bulunsa hübūṭundan ve ḥazīzine müteveccih ola ol yıldızın mensūbları ol yılda ucuz ola. (18a/25)

İ

ictimā' (Ar.) Güneş ve Ay'ın bir burçta aynı derece ve dakikada bulunması.

- Kameriñ Şems ile kırānına ictimā' dirler. (41a/4)

ihtirāk (Ar.) Şaşkın Beş'in (Merkür, Venüs, Mars, Jüpiter ve Satürn) ve Ay'ın Güneş ile aynı burçta aynı derece ve dakikada bulunması. → *kiber*

- Kevākib-i seb'a-ı seyyāreniñ Şems ile kırānına ihtirāk denilür. (40a/7)

ihtirāk → *ihtirāk*

istidlāl (Ar.) Delile dayalı çıkarım yapma ve anlama.

- Şimden-şonra kırānāt ve ittişālāt-ı kevākibden istidlāl ne tarīk iledir anı beyān idelim. (18b/16)

istihrāc (Ar.) Gök cisimlerine bakarak geleceğe dair sonuç veya anlam çıkarma.

- Müneccime lāzımdır ki muqavvī ve muza'af her ne vaktide niçedir görüp aña göre aḥkām istihrāc eyleye. (19b/3)

istikāmet (Ar.) Gezegenlerin düz hareketi.

- Pes bunlar taḥrīr olduğdan-şonra yine her yılda kevākibiñ kırānında ve muqābelāt ve terbi'ātından ve teşlīsāt ve tesdīsātından ve şeref ve hübūṭ ve ric'at ve istikāmet ve ihtirākından her ne ḥāl vāqī' olursa anıñ aḥkāmı ol ay içinde beyān olunur. (3a/2)

istikbāl (Ar.) Yıldız haritasında Güneş ve Ay'ın arasında 180 derecenin olması yani bu iki gezegenin karşılıklı evlerde olması.

- Ve daḥı ma'lūm ola ki taḥvīl vaktinde evvel olan ictimā' veyā istikbāl ṭālī'ine nazar oluna. (17b/11)

ittişāl (Ar.) Bitişme, yakınlaşma, etkileşime girme.

- Ma'lūm ola ki kevākib-i seyyāreniñ birbiriyle ittişālleri beş vech üzere-dir ki erbāb-ı nūcūm bunlara nazar dirler. (54a/4)

ittişālāt (Ar.) İttisaller. → *ittişāl*

K/Ķ

Ķalbū'l-'Aķreb (Ar.) Akrep'in kalbi; Akrep takımyıldızında bulunan Antares adlı Samanyolu'nun en kırmızı dev yıldızı.

- Veyāḥūd şevābitden Re'su'l-Ġül veyā Ḳalbū'l-'Aḳreb veyā 'Ayne's-Şevr veyā Menkibū'l-Esed veyā Menkibū'l-Feres veyā Ḳavāṭ'dan her ḳanġı kevākib derece-i ṭālī'de bulunsa ol vaḳt ol ṭālī' naḥsdir. (14a/23)

Ḳamer (Ar.) Ay.

- Ḳamer Mirrīḥ ile Cevzā burcunda olsa delālet ider 'avām-ı nās arasında fitne ve yalan ve bühṭān ziyāde olup demevī ḥastelikler ve issi marāzlar çok olmasına ve issi yıllar esūp hevāda kızılıklar olmaġına ve ehl-i kitāb ve ehl-i ḳalem aḥvālī inḳilābda olup hücūm-ı 'avāmdan kemāl-i ızṭrāb-larına. (23a/23)

Kānūn-ı şānī (Ar.) Rūmī takvimin on birinci ayı.

- Kānūn-ı şānīniñ yigirminci gün Şems ḳanġı burcda ve ḳaçıncı derece-sindedir bilmek murād eyledik. (50b/12)

Ḳavāṭ' (Ar.) Bir yıldız ismi.

- Veyāḥūd şevābitden Re'su'l- ġül veyā Ḳalbū'l-'Aḳreb veyā 'Ayne's-Şevr veyā Menkibū'l-Esed veyā Menkibū'l-Feres veyā Ḳavāṭ'dan her ḳanġı kevākib derece-i ṭālī'de bulunsa ol vaḳt ol ṭālī' naḥsdir. (14a/23)

Ḳavs (Ar.) Yay burcu.

- Meşelā Ḥamel ve Şevr ve Ḳavs ve Cedyde olsa ḳoyunda ve şıġırda ve atda ve deve de ḳırān ola. (15a/18)

Ḳehyek Kıpti aylarının dördüncüsü.

- Şühūr-ı Kıptiyyeden mäh-ı Ṭūbeniñ yigirmi ikinci günü şehir-i Tütudan ibtidā idüp Tüt otuz Bābe otuz Hatūr otuz Kehyek otuz Ṭūbe yigirmi iki mecmū'ı yüz kırk iki 'aded ider. (52a/17)

kevākib (Ar.) Yıldızlar. → *kevkeb*

kevkeb (Ar.) Yıldız.

- Pes bu ḳırānlardan şonra ġayrı kevkebleriñ ḳırānından 'ālemde çokluk ḥavādiş-i 'aẓīme zühūr itmez ve ḳırānātdan şonra kevākibiñ muḳābele-leri i'tibār olunur. (19a/12)

ḳırān (Ar.) İki gök cisminin aynı burçta birleşmesi; iki gök cisminin yakınlaşması veya aynı mahalde bir araya gelmesi.

- Pes imdi nazar-ı evvel ḳırāndır ya'nī iki kevkeb bir burcda ve bir derecede bulunsa aḳa muḳārene dirler. Meşelā Ḳamer ve Zuḥal ikisi Ḥüt burcunda bir derecede bulunsalar buḳa ḳırān-ı Ḳamer ma'a Zuḥal dirler. (54a/6)

ḳırānāt (Ar.) Kırānlar, bir araya gelmeler. → *ḳırān*

kiber (Ar.) Metinde ihtirāk bağlamında değerlendirilen gezegenler; Satürn, Jüpiter, Mars, Venüs, Merkür. Bu gezegenlere bazen ilerleyip bazen geriledikleri ve durdukları için hamse-i mütehayyire "şaşkın beş" de denir.

- Lakin bu maḫalde kiber ve müşelleşe i'tibāriyle ihtirākların aḳmı zıkr olunur. (40a/9)

ḳuyruklu yıldız Kuyruklu yıldız.

- Ve bir mücerreb daḫı oldur ki bir yılda zū-züvābe ṭulū' eylese ya'nī kuyruklu yıldız ṭoġsa ol yılda fitne ve cenk ola.

küsūf (Ar.) Güneş tutulması.

- Ve her kaᅅı yılda küsüf ve ᅅusüf ola ol yılda göz aᅅrısı çok ola. Kaᅅı burcda küsüf ve ᅅusüf olduysa ol burca mensüb olan tā' ifede ziyāde ola. (15a/15)

M

māh (F.) Bir takvim yılının on iki parçasının her biri, ay.

- Kamer kaᅅı burcdadır bilmek murād olunsa tāriᅅi budur ki māh-ı 'A-rabiyyeniᅅ kaç gūni geᅅmiş ise ma'lūm idinüp ba'de evvel geᅅen eyyāmı taz'if idesin. (50b/25)

matar (Ar.) Yaᅅmur alameti olan burᅅlar (Yengeᅅ, Aslan, Akrep, Kova, Balık) ve gezegenler (Venüs, Merkür, Ay). → *emᅅār*

- İmdi ma'lūm ola ki Sereᅅān ve Esed ve 'Akreb ve Delv ve ᅄüt burücāt-ı maᅅardır ya'nı yaᅅmur burclarıdır. Zühre ve 'Utārid ve Kamer kevkib-i maᅅardır her kaᅅan kim tāli'-i sene işbu burclardan birisi olsa ol yılda yaᅅmur çok yaᅅmasına delildir. (17a/9)

mecāsidadāt (Ar.) Mecāsidadeler. → *mecāsidede*

mecāsidede (Ar.) Karşılaşma; yedi gezegenin Re's ve Zeneb ile karşılaşması.

- Kevākib-i seb'a-ı seyyāreniᅅ Re's ve Zeneb ile kırānına mecāsidede dirler. (41b/6)

Menkibü'l-Esed (Ar.) Aslan'ın omzu; Aslan takımyıldızında bulunan Delta Leonis adlı yıldız.

- Veyāᅅūd şevābitden Re'su'l-ᅄül veyā ᅄalbü'l-'Akreb veyā 'Ayne's-Şevr veyā Menkibü'l-Esed veyā Menkibü'l-Feres veyā ᅄavāᅅ'dan her kaᅅı kevkāib derece-i tāli'de bulunsa ol vaᅅt ol tāli' naᅅsdir. (14a/23)

Menkibü'l-Feres (Ar.) Feres'in omzu; Pegasus takımyıldızı içinde bulunan Alfa Pegasi adlı yıldız.

- Veyāᅅūd şevābitden Re'su'l-ᅄül veyā ᅄalbü'l-'Akreb veyā 'Ayne's-Şevr veyā Menkibü'l-Esed veyā Menkibü'l-Feres veyā ᅄavāᅅ'dan her kaᅅı kevkāib derece-i tāli'de bulunsa ol vaᅅt ol tāli' naᅅsdir. (14a/23)

Mirrīᅅ (Ar.) Mars.

- Zühre Mirrīᅅ ile Mīzān burcunda olsa delālet ider bilād-ı Türk bilād-ı 'Arabda fitne ve ᅅurüb çok olup 'ālime zarar iriše. 'Avratlarıᅅ erler ile ᅅuşümetleri çok olup fişᅅ u fücür çok ola. (30a/14)

Mīzān (Ar.) Terazı burcu.

- Kamer Zuᅅal ile Mīzān burcunda olsa delālet ider oᅅlancıklarında ve ᅅā-mile 'avratlarda ᅅastelik ve mevt 'avām hālinde yaramazlık. (29b/10)

muᅅterik (Ar.) Şaşkın beş adı verilen (Merkür, Venüs, Mars, Jüpiter ve Satürn) gezegenler için; Güneş'e yaklaşmış veya onunla bir burᅅta aynı derece ve dakikada bulunan.

- Ve eger Zuᅅal altıncıda olup rāci' veyā muᅅterik bulunsa mizāc-ı ᅅümāyūnlarında cüz'ī za'af olmak ve emrāz-ı bārideden nev'en mü-te'ellim olmaklarına. (4a/15)

muᅅābele (Ar.) İki gök cisminin arasınının 180 derece olması; karşılıklı olma.

- Nazar-ı hâmis muķābeledir ya 'nī iki kevkebiñ mābeyni yüz seksen derece olsa aña muķābele dirler. Meşelâ Şems Cevzāniñ on beşinci derecesinde bulunsa ve Zuħal dañı Ķavsıñ on beşinci derecesinde bulunsa ki mābeynleri yüz seksen derecedir buña muķābele dirler. (54a/19)
muķābil (Ar.) Aralarında 180 derece olan, karşılıklı. → *muķābele*
muķāren (Ar.) Yaklaşmış. → *muķārene*
muķārene (Ar.) Yaklaşım; gök cisimlerinin birbirine yaklaşması.
- Ammā Ķamer sa'd kevākib ile muķārenede bulunsa sa'd olur. Ve naħs kevākib ile muķārenede bulunsa naħs olur. (53a/8)
muķārin (Ar.) Kavuşum konumu; Yer yuvarlağı bir uçta kalmak üzere, Yer'in, Güneş'in ve herhangi bir gezegenin bir doğru üzerinde bulunmaları, uzanım açısının 0 derece olduğu konum.
- Ve her bār ki Zuħal tāli' -i sāliñ 'āşirinde bir issi mizāclu yıldız ile muķārin bulunsa ve onuncu hāne ābī veyā hevāyī burclardan olsa ol yılda çekürge ve kurbāga ve şoğlucān gibi nesnelere yağmurla Ķarışık yağmak vāķi' ola. (18a/1)
munşarif (Ar.) Bir gökcisminden uzaklaşan veya onu terk eden.
- Ve dañı ma'lūm ola ki Ķamer işbu kevkebleriñ her Ķangısından munşarif olup hālī's-seyr kılsa ol hālī's-seyr kıldığı burcuñ tabī'atı tezcek hevāda zāhir ola. (17b/6)
muttaşıl (Ar.) Çeşitli açılarda konumlanarak etki alanına girmiş veya bitişmiş.
- Zīrā vaķt olur ki ayda veyā bir haftada veyā bir günde birĶaç yıldız biribiriyile muttaşıl bulunur. (19a/18)
müneccim (Ar.) Müneccim.
- Ric'at-ı 'Utārid delālet ider ki aşhāb-ı dīvān ve eţibbā ve müneccimān ve 'āmiller ve tācirleriñ za'af-hāllerine ve bāzarlarda kesād olup hevāda ihtilāf ve eţibbāniñ ilācında ve müneccimleriñ ahkāmında sehv ü Ķaţā olmasına. (46a/20)
müneccimān (Ar.) Müneccimler. → *müneccimīn*
müneccimīn (Ar.) Müneccimler. → *müneccimān*
münħasif (Ar.) (Ay için) tutulmuş.
- Ammā Ķamer menħūs olmak Ķamer münħasif olmak veyā tahtü's-şu'ā' Şemsıñ muķārenesinde olmak veyā Zuħaliñ ve Mirriħiñ terbi'inde ve muķābelesinde ve muķārenesinde bulunmak veyā tarīķ-i muħterīķde bulunmak ki Mīzāniñ on tokuzuncu derecesinden 'Aķrebiñ üçüncü derecesiniñ arasında bulunmasıdır. (14b/13)
münħalib (Ar.) Değıştiren burç. Burçlar dört element (ateş, su, hava, toprak) temelli olarak üçerli gruplar halinde ayrılmıştır, değıştiren burçlar bu grupların son burçlarıdır: İkişler, Başak, Yay, Balık.
- Eger burc-ı münħalibde olursa çok cenkler ola. (15b/9)
münħalibe → *münħalib*
- Ve Ķamer burūcāt-ı münħalibeniñ yirinde hālī's-seyr olsa anıñ tabī'atı derhāl hevāda zāhir ola. Āteşī ise yaz günlerinde hevāda ziyāde issi ola.

Hevâyî ise yiller ese âbî ise yağmur ve bulanıklıklar ola. Turâbî ise kuraçlıklar ola. Kış eyyâmında toğlar ve şovuqlar ola. (18a/10)

münkesif (Ar.) (Güneş için) tutulmuş.

- Eger Zuhal bu şuretde muhterik olup ol yılda Şems münkesif olur ise dahı ziyâde qorqulu nesnelere delâlet ider. (4b/1)

müşellese (Ar.) Üçlü; burçlar ateş, su, hava ve toprak olarak dört gruba ayrılır, her grupta üç burç bulunur.

- Lakin bu maħalde kiber ve müşellese i tibâriyle ihtirâkların ahkâmı zıkr olunur. (40a/9)

müşellese-i âbî → *müşellese-i mâ'î*

- İhtirâk-ı 'Utârid müşellese-i âbîde delâlet ider. Gemilerde fesâd ve âfet ve şularda vefret olmasına. (41a/2)

müşellese-i âteşî → *müşellese-i nânî*

- İhtirâk-ı Zühre müşellese-i âteşîde delâlet ider 'avratlarda ve hâdimlerde hastalık ve sâzendelerde ğam ve endüh ve beşinci iklimde ulu ve şerîf kimesnelere hastelik ve renc ve meşakkat olmasına. (40b/14)

müşellese-i bādî → *müşellese-i hevâ'î*

- İhtirâk-ı Mirrîh müşellese-i bādîde halâyıkda hastelikler olup teşviş ve erâcîf çok olup kanlar döküle haşşa mağrib tarafında fitne ola. (40b/9)

müşellese-i hâkî Toprak üçlüsü; Boğa, Başak ve Oğlak burcu.

- Şevr ve Sünbüle ve Cedy müşellese-i hâkîdir. (40a/12)

müşellese-i hevâ'î Hava üçlüsü; İkizler, Terazi ve Kova burcu

- Cevzâ ve Mîzân ve Delv müşellese-i hevâ'îdir. (40a/11)

müşellese-i nânî Ateş üçlüsü; Koç, Aslan ve Yay burcu.

- Evvelâ ma'lûm ola ki Hamel ve Esed ve Kavs müşellese-i nânîdir. (40a/10)

müşellese-i mâ'î Su üçlüsü; Yengeç, Akrep ve Balık burcu.

- Serefân ve 'Akreb ve Hüt müşellese-i mâ'îdir. (40a/11)

Müşterî (Ar.) Jüpiter.

- Eger Zuhalın nürünü Müşterîye virürse ol yılda pâdişâh tarafı çokluk murâd üzere ğâlib olmaya işleri ta'vîke düşüp mâni'ler zühür eyleye. Eger Müşterîniñ nürünü Zuħale virürse â'dâ ve havâric ve küffâr mağlûb olup pâdişâh tarafı ğâlib ve manşûr olalar. (16a/23)

N

naħseyn (Ar.) Münecimlerce uğursuz olduğu ve uğursuzluk getirdiği kabul edilen iki gezegen; Mars ve Satürn.

- Ma'lûm ola ki Zuhal naħs-ı ekberdir ve Mirrîh naħs-ı aşgardır. Bunların ikisine naħseyn dirler. (53a/3)

nânî (Ar.) Ateş grubuna mensup olan burçlar (Koç, Aslan, Yay), ateşle ilişkili gök cisimleri. → *âteşî*

- Eger hevâyî burclarda ise yiller ese eger âbî burclarda ise yağmurlar yağa eger nânî burclarda ise issiler ola. (17b/8)

nazar (Ar.) Gezegenlerin birbirleriyle etkileşime girme konumları; kırân (mukârene), tesdis, terbi, teslis ve mukabele.

- Ma'lûm ola ki kevâkib-i seyyâreniñ birbiriyle ittişâleri beş vech üzere-dir ki erbâb-ı nücûm bunlara nazâr dirler. (54a/4)
nâzır (Ar.) Etkileşime girmiş. → *nazâr*
- Ve eger bu üç yıldız bir yirde olmaz ise ammâ biribirine nâzır bulun-salar yine kifâyet ider ya'nî mukâbele yâ terbî'de biribirine muttaşıl olsalar yağmurlara delâlet ider. (17a/16)
nevruz (F.) Nevruz; eski takvimlere göre güneşin Koç burcuna girdiği, gece ile gündüzün eşit olduğu, yılın ve ilkbaharın başlangıcı sayılan 21 Mart günü.
- Ve dağı ol yılda zühür idecek marâzlar ne vaqtdür bilmek murâd olun-sa altıncı hâne şâhibi olan yıldıza varınca derece-i tâli'den kaç derece ise ya'nî derece-i tâli' ile ol kevkebiñ arası kaç derece ise nevrûzdan ol-kadar gün geçdin-şonra zâhir ola veyâhûd ol kevkeb derece-i tâli'e geldikde ola ya'nî ol kevkebiñ seyr-i taqvimîsi tâli'e geldikde ola. (15a/5)
neyyir (Ar.) Işık kaynağı olan, nurlu gezegen.
- Ve bunların ikisine ya'nî Şems ile Kamere neyyireyn dirler. Şems ney-yir-i â'zam ve Kamere neyyir-i aşgar dirler. (53a/9)
neyyireyn (Ar.) İki nurlu gezegen; Güneş ile Ay. → *neyyir*
nücûm (Ar.) Yıldızlar; yıldız ilmi.
- Nücûm iktizâ itdüğü üzere eger tâli'leri ve şâhib-i tâli'leri sa'd ise ve Müşterî mes'ûd ise sa'âdetlerine ve devletlerinin ziyâdeligine delâlet ider. (13b/9)
nücûmiyye (Ar.) Yıldızlarla ilgili.
- Ammâ ba'd bu risale ahvâl-i sini-i 'âleme müte'allik ahkâm ve kavâ'id-i nücûmiyyeye müştemil Arabî ve Pârsî lisanından terceme olunup bu birkaç varak tesvîdine şürû' olundu. (1b/4)

R

- *râci'* (Ar.) Geri hareket eden gezegen. → *ric'at*
- Ve eger Zuhal altıncıda olup *râci'* veyâ muhterik bulunsa mizâc-ı hümâyûnlarında cüz'î za'af olmak ve emrâz-ı bârideden nev'en mü-te'ellim olmaqlarına. (4a/15)
Re's (Ar.) Çıkış düğümü, baş; bir gezegenin yörüngesinin ekliptik düzlemini güneyden kuzeye çıkarken deldiği nokta.
- Ammâ *Re's* tâli'de olsa du'â ve münâcâtlar tiz revâ olmasına ve ba'zî nesnelere hâtır-ı şerîflerine kable'l-vuqu' ilhâm olmasına. (12a/9)
Re'su'l-Ğül (Ar.) Perseus / Kahraman takımyıldızında bulunan ve Şeytan Başı, Şeytan Yıldızı olarak da bilinen Beta Persei adlı parlak çift yıldız.
- Veyâhûd şevâbitden *Re'su'l-Ğül* veyâ *Kalbü'l-Akreb* veyâ 'Ayne's-Şevr veyâ *Menkibü'l-Esed* veyâ *Menkibü'l-Feres* veyâ *Kavâf* dan her kangı kevâkib derece-i tâli'de bulunsa ol vaqt ol tâli' naḥsdir. (14a/23)
ric'at (Ar.) Geri hareket; gezegenlerin normal hareketlerinin tersi yönünde hareket etmesi.
- Ve bir mücerreb dağı oldur ki Mirriḥ yıldızı her bâr ki 'Akreb burcı içinde *ric'at* eylese ol yılda ehl-i İslâm cem' olup 'azîm seferler ve hareketler ola. (15b/26)

rub' (Ar.) Yıldız haritalarının dörtte biri.

- Ve dağı cenk vaktiniñ zuhûrı Mirrih ne burcda ve ne haddede ise ol-ıta-rafından ve ol vilâyetden belüre ve Mirrih kağı rub'da bulunur ise ol rub'unğ tã'ifesi ğalib ola. Şevriñ on derecesinden Esediñ on derecesine varınca rub' Şarkîdür. Esediñ on derecesinden 'Akrebiñ on derecesine varınca rub' Cenübîdür. 'Akrebiñ on derecesinden Delviñ on derecesine varınca rub' Ğarbîdür. Delviñ on derecesinden Şevriñ on derecesine varınca rub' Şimâlîdür.(15b/10)

Rümü (Ar.) Osmanlı Devleti'nde 1678 yılından sonra mali işlemlerde kullanılan güneş takvimi türü.

- Tarihi budur ki Rümü aylarında her kağısında isek mäh-ı Āzerden ibtidâ idüp olduğı güne gelince 'aded idüp kaç gün olursa cümlesinden on gün tarh eyleyüp baki kalan a'dadı cümleden ibtidâ idüp her burca otuzar 'aded viresiñ. (50b/9)

rücüm (Ar.) Meteor.

- Eger 'Utarid bile bulunsa veyâ muttaşıl bulunsa şâ'ıklar ve rücüm ve zü-züvâbe mişillü 'alâmetler belüre. (17b/15)

S/S

şâbit (Ar.) Sabit burç; burçlar dört element (ateş, su, hava, toprak) temelli olarak üçerli gruplar halinde ayrılmıştır, sabit burçlar bu grupların ortalarında yer alan burçlardır: Boğaz, Aslan, Akrep, Kova.

- Eger burc-ı şâbit içinde bulunsalar ol cenk ve fitne şâbit ola tiz def' olmaya. Eger burc-ı şâbit içinde bulunsalar bir kaç kerre cenk ola her ne mahalde olursa. (15b/7)

sa'd (Ar.) Uğurlu olduğu ve uğur getirdiği düşünülen gezegenler, yıldızlar ve etkileşim (nazar) konuları.

- Ahvâl-i Müşteri kevâkib ile ittişâl itse sa'adet irişdürür, haşşaten teşlîş-de. Zîrâ ki teşlîş nazarı sa'ddır. Müşteri dağı sa'ddır. (53a/18)

sa'deyn (Ar.) Münecimlerce uğurlu olduğu ve uğur getirdiği kabul edilen iki gezegen; Jüpiter ve Venüs.

- Müşteri sa'd-ı ekberdir. Zühre sa'd-ı aşğardır. Ve bunların ikisine sa'deyn dirler. (53a/4)

Sereţân (Ar.) Yengeç burcu.

- Lakin burc-ı Sereţânda Mirrih ile Zuhalîñ kıranı ziyâde müessirdür. 'Âlemde niçe havâdiş zuhûruna delâlet ider. (18b/24)

şevâbit (Ar.) Yıldızlar.

- Veyâhüd şevâbitden Re'su'l-Ğül veyâ Kalbü'l-'Akreb veyâ 'Ayne's-Şevr veyâ Menkibü'l-Esed veyâ Menkibü'l-Feres veyâ Kavât'dan her kağı kevâkib derece-i tâli'de bulunsa ol vakt ol tâli' naşsdır. (14a/23)

Şevr (Ar.) Boğa burcu.

- Meşelâ Konşantiniyye ufunda tâli' Hamel bulunsa Mekke ve Yemen ve Kürdistân ve 'Acemde Şevr tâli' olur. (1b/9)

seyyâre (Ar.) Hareket eden gök cismi; gezegen.

Ma'lûm ola ki kevâkib-i seyyâreniñ birbiriyle ittisâlleri beş vech üzeredir ki erbâb-ı nücûm bunlara nazâr dirler. (54a/4)

Sünbüle (Ar.) Başak burcu.

- Şems 'Uṭârid ile Sünbüle burcunda olsa delâlet ider şedîd ve şovuk yiller çok esüp ba'zî eşrâf ve vüzerâda mevt ehl-i ḳalem ve mutaşarrıfân-ı emvâlde sū-i hâl ve nâsda zâtü'l-cenb marâzları çok olmasına. (28b/12)

Ş

Şarkî (Ar.) Doğusal; yıldız haritasında bulunduğu konumdan doğuya (sağa) yönelmiş.

- Şevriñ on derecesinden Esediñ on derecesine varınca rub' Şarḳîdür. (15b/12)

Şems (Ar.) Güneş.

- Eger Şems beşincide bulunsa bu yılda kuvvetlü ve kıdemlü evlâdları zuhûra gelüp 'azîm şadlıklar ve mesrûrluklar olmasına ve eṭrâf ve cevâ-nibde olan beglerden veyâ ba'zî ulu bigzâdelerden birisi ḥâkṫâylerine gelüp 'ubüdiyyet kılmalarına. (8a/15)

şeref (Ar.) Bir gök cisminin en tesirli olduğı konum.

- Çün Şems şerefe irişe delâlet ider ki begler ve pâdişâhlar ve ḥâkimlerde kuvvet ve sa'âdet ve â'yân ve eşrâfda devlet ve izdiyâd-ı câh u menzilet ve re'âyâya 'adl ve merḫametlerine. (45a/18)

şihâb (Ar.) Meteor.

- Uṭârid Mirriḫ ile Esed burcunda olsa delâlet ider ḥalâyıḳda hîle ve mekr ve ma'denlerde fesâd hevâda ḫarâret ve ḫuraklıḳ olup çok şihâb ola ve ḫayvânâtda ve âlet-i ḫarbde 'izzet ola. (26b/14)

Şimâlî (Ar.) Kuzeysel; yıldız haritasında bulunduğu konumdan kuzeye (yukarıya) yönelmiş.

- Delviñ on derecesinden Şevriñ on derecesine varınca rub' Şimâlîdür. (15b/14)

şu'a' (Ar.) Işın, nur.

- Ve tâli'sinde ya'nî tahvîl vaktinde eger Mirriḫ tahtü's-şu'a' bulunsa ol yılda gizlü fitneler ve başgunlar ve yevmî cenkleri ve şebhün çok ola. (16a/2)

şühür (Ar.) Aylar, takvim.

- Bu nişf 'adedi daḫı Ḥüta virüp şühür eyledük bir 'aded on iki ay ḫesâ-bıyla nişf 'adede altı ay diriz. (51b/1)

T/Ṭ

tahvîl (A.) 1. Gök cisimlerinin bir konumdan diğesine geçişi. 2. Yeni yılın başlaması.

- Pes Mirriḫ Mîzân burcunu tamâm idüp henüz 'Aḳreb burcunuñ ibtidâ-sına tahvîl eylemişdir didük. (51b/18)
- Eger tahvîl vaktinde Mirriḫ Şems ile terbi' bulunsa ol yılda selâṫin ve ḫükkâm edânî ve esâfilden muḫtarib olup ulular ile ḫalk arasında fitneler ola ve tahvîl vaktinde Mirriḫ tokuzuncı ḫânedede bulunsa ol yılda yol-

larda ve derbendlerde haramî ve hırsız çok ola ve tahvîl vaktinde Şems Mirrihe meveddet ile nâzır bulunsa ol yılda pâdişâh gâlib olup her yirde fethler ola. (16a/15)

taqvîm (Ar.) Bir gezegenin hareketlerinin zamana bağlı gösterimi.

- Taqvîm-i Kamer takrîben Kamer kağı burcudur bilmek murâd olunsa tarîki budur ki mâh-ı 'Arabîyyeniñ kaç günü geçmiş ise ma'lûm idinüp ba'de evvel geçen eyyâmı taz'if idesin. Hâsılına beş 'aded dâ'imâ ziyâde idesin ve mecmû'ı ne miqdâr olursa Şems olduğu burcdan ibtidâ idüp her burca beş 'aded takسیم idüp 'aded kağı burca nihâyet bulursa Kamer andadır. (50b/25)

taqvîmî (Ar.) Yıllık.

- Ve dahı ol yılda zühür idecek marâzlar ne vaktdür bilmek murâd olunsa altıncı hâne şâhibi olan yıldıza varınca derece-i tâli'den kaç derece ise ya'nî derece-i tâli' ile ol kevkebiñ arası kaç derece ise nevrûzdan ol-kadar gün geçdin-şonra zâhir ola veyâhüd ol kevkeb derece-i tâli'e geldikde ola ya'nî ol kevkebiñ seyr-i taqvîmîsi tâli'e geldikde ola. (15a/5)

tâli' (Ar.) Nevruzda yani yeni yıla geçiş zamanında, ufukta doğan/yükselen gök cismi. Yıldız haritasının ilk veya yorumlamaya esas evi ve o evde yer alarak talih göstergesi olan gezegen.

- Sâ'ir şehirlerin tâli'in çıkarmak lâzım degildir. Zîrâ Baṭlamyus *Erba'a-i Makâlât* nâm kitabında bu kâ'ide'i beyân etmişdir ki her iklimde kağı şehir mu'azzam ve dârû's-saltana ise etrafında olan şehirlerin aḥvâli ol mu'azzam olan şehriñ tâli'ine tâbi'dir. (2a/1)

tâli'-i fuşûl Mevsim değışiminin gerçekleştiğı gün esas alınarak yapılan üç aylık tahminler.

- Ve her bâr ki tâli'-i tahvilde ve tâli'-i fuşûllerde Mirrih onuncı hânede bulunsa ol yılda veyâ ol faşılta mülük ve selâfin mizâcında gâzab ziyâde olup ba'zı kimesnelere hışm ideler ve kahr ve katl itmege mâ'il olalar. (16b/12)

tâli'-i mevlûd (Ar.) Bir insanın anne rahmine düşüşü veya doğumu esnasında gök cisimlerinin buldukları konumdan yola çıkarak yapılan yorumlama; ilm-i mevlûd, ilm-i mevâlid.

- Ve kâ'ide-i külliye budur ki burc-ı 'aşiri pâdişâh tâli' farz idüp sâ'ir hâneleriniñ aḥkâmını tâli'-i mevlûd gibi istihrâc iderler. (3b/3)

tâli'-i sâl (Ar.) Yıllık talih; Güneş'in Koç burcuna girdiğı nevrûz gününü yani yeni yılın başlangıcını esas alan, astrolojik takvimlerin başına eklenen ve o yıl dünyada yaşanacak olaylara dair tahminleri barındıran yorumlama türü ve takvim bölümü.

- Ma'lûm ola kim her senede Şems Hâmel burcuna tahvîl itdüğü vaktiñ tâli'ine tâli'-i sâl dirler her şehriñ ufunda bir olmaz. Muhtelif olur. (1b/7)

tâli'-i sene → *tâli'-i sâl*

- Zühre ve Utârid ve Kamer kevkeb-i maṭardır her kaçan kim tâli'-i sene işbu burclardan birisi olsa ol yılda yağmur çok yağmasına delildir. (17a/10)

ṭāli'-i tahvīl → *ṭāli'-i sāl*

- Ve her kaṅḡı sene kim cenge delīl-i ṭāli'de ba'zı delā'il bulunsa ve cenk ne vaḳitde olacaḡı bilmek murād olunsa ṭāli'-i tahvīl derecesinden ol cenge delīl olan naḡsa varınca aralıkda kaç derece var ise ol-kaḡadar gün soḡra ola veyāḡūd cenge delīl olan iki naḡs olsa ol iki naḡsıḡ tamām ittişāli ne vaḳitde olursa ol vaḳitde ola. (16a/26)

ṭāli'-i tahvīl-i sāl → *ṭāli'-i sāl*

- Meşelā şehir-i Konştaniniyyede ṭāli'-i tahvīl-i sāl Ḥamel olsa 'āşiri burc Cedy olur şāhib Zuḡal olur. (3a/17)

ṭāli'-i vilādet → *ṭāli'-i mevlūd*

- Ve bir meşḡūr tecrūbe daḡı oldur ki kaṅḡı pādīşāḡıḡ ṭāli'-i vilādetiniḡ intihāsı mevzi'-i Mirriḡhe mūntehī olsa ya'nī ḡoḡduḡı vaḳitde Mirriḡ oldıḡı burca varsa elbette ol yılda sefer pādīşāḡı olup 'azīm cenkler ve fetḡler olmasına delīldir. (16b/9)

terbī' (Ar.) 1. İki gök cismi arasında feleḡin dörtte birinin bulunması yani açısāl uzaklıḡın doksan derece olması.

- Naḡar-ı şāliş *terbī'* dir ya'nī iki kevkeb mābeyninde ḡoḡsan derece olsa aḡa *terbī'* dirler. Meşelā Zūhre Şevr burcunuḡ yigirminci derecesinde olsa ve Mirriḡ Esed burcunuḡ yigirminci derecesinde bulunsa ki mābeynler ḡoḡsan derecedir buḡa *terbī'* dirler. (54a/12)

terbī'āt (Ar.) Terbiler. → *terbī'*

terbī'en (Ar.) Terbī şeklinde. → *terbī'*

tesdīd (Ar.) Gök cisimlerinin diḡer bir gök cismine yönelmesi.

- Tesdīd-i Mirriḡ be-Zuḡal delālet ider ki 'asker ile ekābir arasında daḡı köylüler arasında üns ve ūlfet ve birbirlerine merḡamet ve ḡişār-lar binā olunup ekābire daḡı re'āyāya pādīşāḡdan iltifāt olmasına. (46b/7)

tesdīs (Ar.) İki gök cismi arasında feleḡin altıda birinin bulunması yani açısāl uzaklıḡın altmış derece olması.

- Naḡar-ı şānī *tesdīs* dir ya'nī iki kevkeb mābeyninde altmış derece olsa aḡa *tesdīs* dirler. Meşelā Müşteri Ḥamel burcunuḡ evvel derecesinde olsa ve Zuḡal Cevzā burcunuḡ evvel derecesinde olsa ki mābeynleri altmış derecedir buḡa *tesdīs* dirler. (54a/8)

tesdīsāt (Ar.) Tesdīsler. → *tesdīs*

teşlīs (Ar.) İki gök cismi arasında feleḡin üçte birinin bulunması yani açısāl uzaklıḡın yüz yirmi derece olması.

- Naḡar-ı rābī *teşlīs* dir ya'nī iki kevkeb mābeyninde yüz yigirmi derece olsa aḡa *teşlīs* dirler. Meşelā 'Uḡarid Sereḡān burcunuḡ yigirmi derecesinde olsa ve Müşteri 'Aḡreb burcunuḡ yigirmi derecesinde bulunsa ki mābeynleri yüz yigirmi derecedir buḡa *teşlīs* dirler. (54a/15)

teşlīsāt (Ar.) Teslīsler. → *teşlīs*

Ṭube Kıpti takviminin beşinci ayı.

- Şūhūr-ı Kıptiyyeden māh-ı Ṭubeniḡ yigirmi ikinci günü şehir-i Tūtdan ibtidā idüp Tūt otuz Bābe otuz Hatūr otuz Kehyek otuz Ṭube yigirmi iki mecmū'ı yüz kırk iki 'aded ider. (52a/17)

tulū (Ar.) Ufuk çizgisinin üstüne çıkma.

- Ve bir mücerreb dahı oldur ki bir yılda zū-züvābe *tulū* eylese ya'nī kıyruklı yıldız toğsa ol yılda fitne ve cenk ola. (15b/17)

turābī → *hākī*

- Eger *turābī* burclarda ise yazın ziyāde kuraqlar ve kışın ziyāde şovuklar ve buzlar ola. (17b/10)

Tūt Kıpti takviminin ilk ayı.

- 'Uṭārid kaᅅı burcdadır bilmesinin tariᅅi budur ki sinīn-i Kıptiyyeden ibtidā-ı Tütan olduᅅu güne gelince kaç gün geᅅdi ise üzerine altı ay on dört gün ki yüz toᅅsan dört gün ider ziyāde idüp mecmū'ını ᅀamel-den ibtidā idüp her burca otuzar 'aded tevzī' idüp 'aded nihāyet bulduᅅı burc mevzī'-i 'Uṭārid olur. (52b/1)

U

'ulviyyeyn (Ar.) En büyük ve yeryüzüne en uzak iki gezegen; Jüpiter ve Satürn.

- Ve dahı ma'lūm ola ki her kaᅅı yılda kırān-ı 'ulviyyeyn ola ya'nī Müşterī ile Zuᅅal kırān eyleye ol yıldan tā yigirmi yıla varınca 'ālemde ᅅayır ve şerden ne zuᅅūr idecek ol yılıᅅ ᅅālī'inden istiᅅrāc olunur. (18b/26)

'Uṭārid (Ar.) Merkür.

- Ve dahı her bār ki 'Uṭārid bir burcdan bir burca naᅅl eyleye derᅅāl hevā müteᅅayyir olup yaᅅmur veyā yıllar ese. (18a/4)

V

vebāl Bir gezegenin en güçlü olduᅅu noktadan uzaklaşması, alçalması, kendi evinin karşısında yer alan karşıt evine yaklaşması.

- Meşelā rāci' olsalar yāᅅūd hūbūᅅda yā vebālde veyā muᅅterik bulun-salar hem naᅅs ve hem menᅅūs bulunmuş olurlar ya'nī Zuᅅal ve Mir-riᅅ ve bir yüzden dahı menᅅūs olurlar.

veᅅ (Ar.) Bir burcun yıldız haritası üzerinde kapladığı otuz derecelik alanın on derecelik dilimlerinden her biri.

- Eger şühūr on ikiden zā'id gelürse on iki ay tarᅅ idüp bākisi ondan nāᅅıᅅ ise olduᅅı burcuᅅ evāyilindedir ya'nī vech-i evvelindedür. Eger ondan yigirmiye deᅅin ise vech-i şānidedür. Eger yigirmiden otuza dek ise vech-i şālişdedir. (51a/17)

Y

yıldız Hareket etmeyen gök cismi.

- Ve eger bu üç yıldız bir yirde olmaz ise ammā birbirine nāᅅır bulun-salar yine kifāyet ider ya'nī muᅅābele yā terbi'de birbirine muttaşıl olsalar yaᅅmurlara delālet ider. (17a/16)

Z/Z

zāyiᅅe (Ar.) Yıldızların belirli bir zamandaki yerlerini ve durumlarını gösteren çizelge.

- Hemân bir zâyîçe şekli çizüp Cedy burcunu tâli' yirine yazup ba'desâ burcları yazalar ve kevâkibi yirlü yirine yazup ahkâmını tâli'-i mevlüd gibi istihrâc ideler. (3b/7)

Zeneb (Ar.) Kuğu takımyıldızının kuyruk kısmında bulunan, takımyıldızın en parlak yıldızı; bu yıldız Mars'ın kuzey kutup yıldızıdır.

- Eger *Zeneb* onuncıda bulunsa devlet ve saltanat tedbîrinde niçe hâkimlerden bid'atlar zâhir olup ma'yüb nesnelere peydâ olmasına ve mülk ve devlete müte'allik katı eyü işler görülmesine. (13a/15)

Zuhal (Ar.) Satürn.

- Eger *Zuhal* onuncıda bulunsa hâkimler ve müdebberlerden re'âyâ zulm ve sitem görmelerine ve âsitâneye şikâyetçiler çok gelmesine. (5b/11)

Zühre (Ar.) Venüs.

- Ve havâtîn-i mu'azzama ki ulu sultânlardır ve pâdişâhîy mahremeleri olanlar ve ulu ağalar ve muqarreblerin ahvâli mutlakâ iç halkı yine hemân tâli'-i sâliq on birinci hânesinden görülür lakin Zührenin sa'âdetine ve kuvvetine ve nuhûsetine ve za'afına göre hükm olunur. (14a/8)

zû-züvâbe (Ar.) Kuyruklu yıldız.

- Eger *zû-züvâbe* büyük uzun olsa fitne dahı 'azîm ola. Eger sağîr ve haqîr olsa fitne az olup kavî olmaya. (15b/24)

3. Sonuç

İlm-i ahkâm-ı nücûm, Arapça terimlerin baskın olduğu bir alandır. Bunun yanı sıra eserin konusunu teşkil eden sini'l-âlem, Arap menşeli bir yorumlama alanı olup kaynak metinlerinin büyük çoğunluğu Arapça yazılmıştır. Bu sebeplerden ötürü eserde yer alan terimlerin büyük çoğunluğu Arapça kökenli olup yer yer bu terimlerin Farsça ve Türkçe kökenli eşanlamlıları da kullanılmaktadır. Ahkâmü'l-Külliyye 'alâ Tahvîl-i Sini'l-Âlem, sini'l-âlem alanının bütün yapı ve içerik özelliklerini taşıyan bir eserdir. İlm-i ahkâm-ı nücûmun genel olarak ihtiyârât dalı içerisinde değerlendirebileceğimiz sini'l-âlemi, spesifik bir alan olarak nitelendirebiliriz. Çalışmaya konu olan eser, bu spesifik alanın terminolojisi göstermesi bakımından kıymetlidir. Genel itibarıyla; gök cisimlerinin adlarının, yıldız haritasıyla ilgili terimlerin, zayıçelerin yapısıyla ilgili terimlerin ve takvim ilminin terimlerinin yer aldığı eser, konusu nedeniyle gök cisimlerinin mizaçları, hareketleri, buluşma şekilleri, karşılaşma açıları, konumlanmaları ve birbirlerine olan tesirleri ile ilgili oldukça zengin bir terim hazinesine sahiptir. Birbirlerinden ufak farklarla ayrılan bu terimlerin tespiti, ilerleyen dönemlerde hazırlanabilecek geniş çaplı bir ilm-i ahkâm-ı nücûm sözlüğüne önemli bir katkıda bulunacaktır.

Kaynaklar

- AHTERİ MUSTAFA EFENDİ: *Ahteri-i Kebir*, Haz. Ahmet Kırkkılıç - Yusuf Sancak, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.
- AYVERDİ, İlhan: *Asırlar Boyu Tarihi Seyri İçinde Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, 3 Cilt, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2006.
- AYDIN, Mehmet: “Fal”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, C. 12, İstanbul 1995.
- BURAN, Ahmet: *Sâ`âtnâme*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.
- ERCİYAS, Osman: *Haza Kitabı Esrari'n-Nücum ve Havvas Adlı Eser Üzerine Bir Dil İncelemesi (Giriş, İnceleme, Metin, Dizin)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009.
- FEHD, Tevfik: “İlm-i Ahkam-ı Nücum”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, C. 22, İstanbul 2000.
- KANAR, Mehmet: *Örnekli Etimolojik Farsça - Türkçe Sözlük*, Say Yayıncılık, İstanbul 2009.
- KUNDAKÇI, Emre: *Ahkâmü'l-Külliyeye 'Alâ Tahvîl-i Sini'l- 'Âlem: Dil İncelemesi, Metin, Türkiye Türkçesine Aktarım, Sözlük, Tıpkıbasım*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2020.
- KUNDAKÇI, Emre: *Ahmed-i Dai: Tercüme-i Si Fasl fi't-Takvim (Edisyon Kritikli Metin-Günümüz Türkçesine Aktarım-Dizin/Sözlük)*, Muhayyel Yayıncılık, İstanbul 2021.
- KUT, Günay vd., *İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yazma Eserler Kataloğu*, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Cilt: 3, İstanbul 2014.
- MUTÇALI, Serdar: *Arapça - Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 2012.
- MÜTERCİM ASIM EFENDİ: *Burhân-ı Katı*, Haz. Mürsel Öztürk - Derya Örs, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2009.
- NASR, Seyyid Hüseyin: *İslam Kozmoloji Öğretilerine Giriş*, Çev. Nazife Şişman, İnsan Yayınları, İstanbul 1985.
- ÖNLER, Selim: *Usûl-i Ahkâm-ı Sâl-i 'Âlem (Metin, Dil İncelemesi, Dizin)*, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2016.
- PULTAR, Mustafa: *Yıldız Adları Sözlüğü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.
- STEINGASS, F: *A Comprehensive Persian-English Dictionary*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2005.
- TIETZE, Andreas: *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, Cilt: I-VIII, Ankara 2016-2019.
- UNAT, Yavuz: “Eski Astronomi Metinlerinde Karşılaşılan Astronomi Terimlerine İlişkin Bir Sözlük Denemesi”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 11, 2000.
- ZENKER, Julius Theodor: *Türkisches - Arabisch - Persisches Handwörterbuch*, Hildesheim, 1886.

Extended Abstract

Astrological Terms Of Ahkâmü'l-Külliyye 'Alâ Tahvîl-i Sini'l-'Âlem

The Ahkâmü'l-Külliyye 'alâ Tahvîl-i Sini'l-'Âlem, used in this study is among the pages 1b-54b of the 67-leaf book registered with the code ŞR_433 in the Suna and İnan Kıraç Foundation Manuscript Collection. The author or copyist of the text on "*ilm-i ahkâm-ı nücûm*" in general and "*sini'l-âlem*" in particular, is unknown. The Istanbul Research Institute Manuscripts Catalogue, prepared by a team of academics, contains only knowledge on the physical features of the text. There is no information about the copy date of the text in the catalogue or the text, but the date H. 1138/ 1725-26 C.E. is used in the calculations in the text. Two copies of Ahkâmü'l-Külliyye 'alâ Tahvîl-i Sini'l-'Âlem were identified in the libraries. One of them is a standalone book. The other is in the form of a chapter within another book.

The author or copyist of the text states that, for prepared this booklet, he translated various texts from Arabic and Persian sources, where there are rich works on the subject of ilm-i ahkâm-ı nücûm. Beside he expresses, the reason for writing the text, that he prepared this text for the benefit of those who want to improve themselves in the sciences related to the stars, and in return, he wants to be remembered with goodness. Ahkâmü'l-Külliyye 'alâ Tahvîl-i Sini'l-'Âlem is a text on "*sini'l-âlem*", which is related to the branches of "*ihtiyârât*" and "*mevâlid*". In the texts relating to the discipline of sini'l-âlem, which is of Arab origin, interpretations are made on universal matters (the fate of dynasties; the emergence and disappearance of religions and sects; epidemics; famine and abundance; natural disasters) based on the nature of the planets an also their positions and movements. In this interpretation, the birth of the person in question or the foundation of the building (mevâlid) are taken as a foundation, auspicious hours (ihtiyârât) are reported in the comments. In Ahkâmü'l-Külliyye 'alâ Tahvîl-i Sini'l-'Âlem, in addition to the temperaments of the celestial bodies, events and situations that are likely to transpire in the universal dimension are explained based on "*kurânât*", that is, due to their various forms of merging, encountering and positioning. In the text, the rise and fall of countries, sultans, lords, religions, sects and religious heresy; to the formation, place, time, defeat and winner of the wars; which epidemics will appear, how it will harm and how it will be eliminated; the formation and consequences of natural disasters such as earthquakes, floods and storms; the weather and, depending on it, the cheapness and expensiveness of food prices; abundance or scarcity.

The meanings of the terms alter in the texts of ilm-i ahkâm-ı nücûm. In this study, the meanings of the terms used in Ahkâmü'l-Külliyye 'alâ Tahvîl-i Sini'l-'Âlem are given. First of all, concepts and terms are arranged in alphabetical order. Glossary items are first explained by using the explanations in the text, then various dictionaries and texts of ilm-i ahkâm-ı nücûm, and then their usage is exemplified from within the text. At the end of the examples, the places where the term occurs in the text are shown in parentheses. For the different spellings of the same word that do not make a difference in meaning and the plural forms of the words, only references are made to the related words. In addition, the origin information of the non-Turkish words was stated before the definitions of the words. İlm-i ahkâm-ı nücûm is a field where Arabic terms are dominant. In addition, sini'l-âlem, which is the subject of the text, is an interpretation area of Arabic origin and the majority of the source texts are written in Arabic. For these reasons, most of the terms in the text are of Arabic origin. In some parts, Persian and Turkish origin synonyms of these terms are also used.

Ahkâmü'l-Külliyye 'alâ Tahvîl-i Sini'l-Âlem is a text that has all the structural and content features of the sini'l-âlem field. We can classify sini'l-âlem, which we can generally evaluate within the branch of "ihtiyârât", as a specific field. The text that is the subject of the study is valuable in terms of showing the terminology of this specific field. The text, which generally includes the names of the celestial bodies, the terms related to the star chart, the terms related to the structure of the "zâyiçe" or "zic" and the terms of the "ilm-i takvîm", and most importantly has a rich vocabulary of terms related to the temperament, movements, meeting forms, meeting angles, positions and effects of the celestial bodies due to its nature. The determination of these terms, which differ from each other with slight differences, will make an important contribution to a large-scale ilm-i ahkâm-ı nücûm dictionary that can be prepared in the future. Moreover, at present, studies on astronomy and astrology are growing in many fields of social sciences. The most common problem encountered by researchers working on these texts is the lack of an adequate number of studies covering the meanings of concepts and terms. Alleviation of this difficulty depends on the text publications and the glossaries prepared in those publications. This study will contribute to researchers in this sense.